

Az 1945. ÉVI VÁLASZTÁSI KAMPÁNY

Az 1945-ös nemzetgyűlési választásokon a következő pártok indultak (százalékos eredménnyel): Nemzeti Parasztpárt 6,87; Magyar Radikális Párt 0,12; Polgári Demokratapárt 1,62; Magyar Kommunista Párt 16,85; Független Kisgazdapárt 57,03; Szociáldemokrata Párt 17,41. A Magyar Radikális Párt nem jutott be a parlamentbe, a Polgári Demokratapárt pedig a Független Kisgazdapárton belül indította jelöltjeit.

A pártok választási előkészületei és a kampány kibontakozása

Az Országos Nemzeti Bizottság 1945. szeptember 17-i ülésén bírálta el a választásokon részt venni kívánó „új” pártok kérelmét.¹ Az ONB minden különösebb vita nélkül engedélyezte a Magyar Radikális Párt indulását. Korántsem volt azonban ilyen egyszerű a döntés a Demokrata Néppárt ügyében, hiszen ezzel az elnevezéssel két kérelem is érkezett az Országos Nemzeti Bizottsághoz. Az egyiket Barankovics István, a másikat gróf Pálffy József nyújtotta be. Az ONB Barankovics kérelmét fogadta el, nyilván azzal a megfontolással, hogy a Barankovics-féle Demokrata Néppárt várhatóan baloldalibb színezetű lesz, és valamelyest lazábbak a katolikus klérussal fenntartott kapcsolatai, mint Pálffy gróf pártjának. Az ONB a Pálffy-féle Demokrata Néppárton kívül elutasította a Nemzeti Demokrata Párt és az Értelmiségi Osztály Ősi Demokrata Pártja nevű csoport jelentkezését is.

Az ONB döntése után a Pálffy-csoport a Polgári Demokrata Párt irányában tájékozódott, és képviselőjelöltjei annak a listáján indultak. A Barankovics-féle Demokrata Néppárt az 1945. szeptember 25-i értekezletén hozta nyilvánosságra programját. De a választásokon való sikeres szereplésének feltételeit – főleg a katolikus klérus bizalmatlansága miatt – nem tudta megteremteni, ezért egyelőre a Kisgazdapárttal való szorosabb együttműködést választotta.

Az Országos Nemzeti Bizottság döntése alapján az 1945. október 7-i budapesti törvényhatósági bizottsági, illetőleg az ezt követő nemzetgyűlési választásokon tehát hét párt vehetett részt: a Nemzeti Parasztpárt, a Magyar Radikális Párt, a Polgári Demokrata Párt, a Magyar Kommunista Párt, a Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt, a Demokrata Néppárt és a Szociáldemokrata Párt.² Az Országos Nemzeti Bizottságnak a választásokon induló pártok részvételével kapcsolatos állásfoglalása után egy héttel a belügyminiszter 1945. november 4-ére tűzte ki a nemzetgyűlési választásokat.

A pártok közül elsőként, 1945. szeptember 23-án, az MKP hozta nyilvánosságra választási programját *Magyarország újjáépítésének hároméves terve* címmel.³ A kommunista párt tehát változatlanul az ország újjáépítését tekintette a legfontosabb és egyúttal a legvonzóbb feladatnak. Az inflációt, a pénzromlást jelölte meg a legnagyobb veszélynek. A választási program konkrét követelésesei (az alapanyagok, a közszolgáltatások, a kenyér árának hatósági rögzítése és e téren a szabad

¹ Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár (PIL) 274. f. 15/20. 6. ő. e.

² Magyar Közlöny, 1945. 159. sz.

³ Szabad Nép, 1945. szeptember 23.

forgalomról a szigorúbb kötött gazdálkodásra való áttérés, valamint a progresszív adózás bevezetése, a spekulációs nyereségek elkobzása, a vagyonosokra kiterjedő egyszeri kényszerkölcsön és a bankok hitelpolitikájának állami ellenőrzése stb.) többségükben elsősorban – és legközvetlenebbül – a munkástömegek érdekeit kívánták szolgálni. A földek telekkönyvezésének követelése az új birtokosok legfőbb kívánságával volt összhangban, a mezőgazdaság termelési színvonalának emelését célzó egyéb javaslatok a szélesebb paraszti rétegekre is kedvezően hatottak. A szövetkezeti gondolat fölvetése és a német nemzetiségű lakosság kitelepítésének követelése viszont erősen rontotta a párt esélyeit.

A Szociáldemokrata Párt – ellentétben a Magyar Kommunista Párttal – nem dolgozott ki külön választási programot, hanem az 1945. augusztus 18–20-i XXXIV. kongresszusán elfogadott munkatervét népszerűsítette.⁴ Nem volt kétséges, hogy az SZDP is az ország újjáépítését tekinti a legfontosabb belpolitikai kérdésnek. Ennek ellenére csak vázlatosan körvonalazta az újjáépítéssel kapcsolatos elgondolásait. A földreform teljes és végleges végrehajtása érdekében állást foglalt a telepítések és a földbirtokrendezés mellett, ugyanakkor nem tett említést a kiosztott földek telekkönyvezéséről. Mind a két munkáspárt kívánatosnak tartotta a magánkezdeményezés hasznosítását az újjáépítés érdekében. Az SZDP munkaterve a gyáripart a „jóhiszemű és aktív magántőke” támogatásával kívánta helyreállítani, az MKP ezzel szemben hangsúlyozta, hogy a magánvállalkozás érdekeit a nemzetgazdasági érdekeknek kell alárendelni. A szociáldemokraták nem tartották szükségesnek, hogy részletezzék a vallással és a különböző egyházakkal szemben elfoglalt álláspontjukat. Ugyanakkor – az MKP választási programjával összehasonlítva – sokkal alaposabban és részletesebben foglalkoztak a társadalombiztosítással, a lakásprobléma enyhítésével, az anya- és gyermekvédelemmel, a közoktatás, a közművelődés és a szellemi élet demokratizálásának kérdéseivel. Ez utóbbiak tekintetében szembetűnően érvényesült a Szociáldemokrata Párt nagyobb tapasztalata és gazdagabb hagyománya. Az SZDP a munkásság befolyásolása és megnyerése érdekében az MKP-val igyekezett versenyre kelni. A városi lakosság egyéb rétegeinél azonban elsősorban a Kisgazdapártot tekintette igazi versenytársának. Éppen ezért politikai propagandájában és agitációjában e téren egy másfajta versengéssel számolt. Szociális és gazdasági jellegű követeléseik ilyen vonatkozásban kétségtelenül vonzóak voltak. „Nemzeti” programját azonban az SZDP e téren nem akarta és nem is tudta „versenyképessé” tenni.

A Nemzeti Parasztpárt választási programjának középpontjába a földreformmal kapcsolatos kérdéseket állította.⁵ A párt az új birtokosoknak vetőmagellátást, állatállomány juttatását és mezőgazdasági felszerelések biztosítását követelte. Síkraszállt továbbá a paraszti beruházásokhoz szükséges hosszú lejáratú és kamatmentes kölcsönért, valamint azért, hogy a mezőgazdasági gépgyártás alkalmazkodjon a paraszti kisbirtok igényeihez. A dolgozó parasztság gazdasági felemelkedését elősegítő „igazi” termelő- és fogyasztási szövetkezetek létrehozását sürgette. De ezzel egyidejűleg visszautasította a kolhozpropaganda vádját, és a belterjes gazdálkodást folytató, egyéni művelésen alapuló, a parasztság

⁴ *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948.* Szerkesztette: Rákosi Sándor és Szabó Bálint. Kossuth Könyvkiadó, 1967. 99–118.

⁵ Tóth István: *A Nemzeti Parasztpárt története 1944-1948.* Kossuth Könyvkiadó, 1972. 91-92.

magántulajdonára épülő kisbirtokrendszer fenntartása mellett foglalt állást. A középparasztságnak valójában az NPP sem tudott túlságosan sokat mondani, így a konkrét választási követelések és a parasztegység jelszava között eléggé szembeűnő volt a diszharmonia. A párt az értelmiség iránt a választási előkészületek során is megkülönböztetett érdeklődést tanúsított. A nemzeti jellegre való hivatkozás és a nacionalizmusnak tett engedmények kétségtelenül olyan szociális környezetben is visszhangot keltettek, amelyek nemigen reagáltak a munkáspártok hívására. A svábkérdés állandó napirenden tartása viszont legalább annyit ártott a párt befolyásának egyes vidékeken, mint amennyit másutt esetleg használt.

A Független Kisgazdapárt választási programjának gerincét a polgári demokrácia és a polgári életforma „örök eszméi” alkották. Ennek megfelelően a párt nem annyira gyakorlati politikai követelések megvalósításáért szállt síkra, hanem mindenekelőtt az „életformá”-ért. Az életforma kérdését elsőként Nagy Ferenc vetette fel az 1945. szeptember 2-i budapesti nagygyűlésen. „Azt kell eldönteni a budapesti választáson – mondta –, milyen elgondolások és elvek alapján kívánjuk felépíteni ezt a romba dőlő magyar világot. A jövő magyar életforma meghatározásáról van most itt szó.”⁶ Ezt a véleményét juttatta kifejezésre Nagy Ferenc egy másik budapesti gyűlésen elhangzott választási beszédében is, ahol ismételten hangsúlyozta, hogy „nem az dől el a választáson..., hogy az egyes pártoknak hány képviselő-testületi tagság jut a városházán, hány mandátum az országgyűlésben, nem is arról van itt szó, hogy marad vagy bukik a kormányzat, hanem a magyar életformáról, a magyarság életének végleges berendezkedéséről”.⁷ Az FKGP 1945. szeptember 19-i felhívása, amelyet Tildy Zoltán, Nagy Ferenc és Varga Béla írt alá, mintegy ünnepélyesen megerősítette a fentebbi álláspontot, amikor leszögezte: „Ez a választás nemcsak a pártok erőpróbája, hanem az egész egyetemes magyarságnak is sorsdöntő küzdelme lesz a szabad magyar jövőért. Félreérthetetlenül meg kell mutatnunk a világnak, hogy a magyar nép többsége milyen életformát kíván a nemzetnek, milyen rendszert az országvezetésnek.”⁸ A Kisgazdapárt életformaeszményét bővebben szintén csak Nagy Ferenc taglalta egyik vidéki beszédében, amikor arról szólt, hogy ő és pártja a „magántulajdonon alapuló, nemzeti és vallási hagyományokat tiszteletben tartó, igazi demokráciát akar”. Az FKGP a magántulajdon védelme mellett a vállalkozás szabadságának hirdetésétől kezdve, a politikától mentes közigazgatáson keresztül, a félelem nélküli életig minden olyan követelést felvett választási programjába, amellyel hathatott a „pesti polgár”-ra.

A vidéki lakosság és főleg a parasztság különböző rétegei közt kifejtett választási propaganda eredményessége érdekében az FKGP módosította a „budapesti” programot és a jelszavakat. Itt a magántulajdon védelmének jelszavát a paraszti tulajdon védelmére alkalmazta, és még a párt jobboldalához tartozó politikusok is állást foglaltak a földosztás mellett. „Kétségtelen, hogy a földreform nem ideális... A legnagyobb hibát abban látom, hogy minden meggondolás nélkül kiosztották a földeket... Mindazonáltal – állapította meg Sulyok Dezső – a földreform szükséges volt, és jó, hogy végrehajtották.”⁹ A földreform védelmének címén, sajátos módon,

⁶ *Kis Újság*, 1945. szeptember 4.

⁷ *Kis Újság*, 1945. szeptember 21.

⁸ *Kis Újság*, 1945. szeptember 19.

⁹ PIL 274. f. 7/212. ő. e.

éppen Tildy Zoltán támadta – bár konkrét megjelölés nélkül – a munkáspártok választási programjának a szövetkezetekkel kapcsolatos elképzeléseit, amikor arról beszélt, hogy a Kisgazdapárt „ellene van minden olyan törekvésnek, amely a szétszított kisparcellákat nagybirtokká szeretné összetömöríteni”.¹⁰ Nyilvánvaló volt tehát, hogy a párt a polgári egységet vidéken a paraszti egység létrehozására irányuló törekvéssel helyettesítette. Ennek megfelelően került előtérbe egy új jelszó is, amellyel a polgári egységet és a paraszti egységet ötvözni kívánták. Ez a „nemzeti egység” megteremtése volt. Az FKGP az általa meghirdetett nemzeti egység jelszavát azonban önmagában nem érezte elég hatékonynak, ezért a vallásgyakorlat szabadságának a védelmét is bevonta választási propagandájába. A nemzeti egység és a vallásszabadság követelésének összekapcsolása elsősorban a nők megnyerésében játszott nagy szerepet. „Magyar Nő! Aki hiszel Istenben, Hazában, aki cselekedni akarsz Magyarország feltámadásáért, szavazz a Kisgazdapártra! Tehozzád szólunk, aki elég okos vagy, hogy tudd, ki az, akinek a hitvallás, a piros-fehér-zöld szín nem a választás idejére való álarc... Tehozzád szólunk, aki ismersz felelősséget, és tudod: ma a nők döntenek el a választást és vele a jövő sorsát. Rajtunk múlik, hogy az ország, amelyben majd gyermekeink élnek, magyar legyen és szabad.”¹¹ A Kisgazdapárt tehát, lényegében az ipari munkásságot kivéve, minden társadalmi réteg megnyerésére kísérletet tett.

A Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontból 1945 nyarára „kiközösített” Polgári Demokrata Párt úgy értékelte a soron levő választásokat, hogy azok kimenetelétől függ a polgárság jövője. „A polgárság most választás előtt áll. Mindenképpen választani fog, mert ha nem választ, vagy nem olyan mértékben választ, mint ahogy ezt megtehetné, akkor éppen ezáltal választ: a halált választja” – mondta Szent-Iványi Sándor elnök.¹² A PDP a polgári demokrácia osztályok felett álló pártjának vallotta magát, és valóban a polgári demokrácia eszméit népszerűsítette. Még a szavazatszerzés érdekében sem tett engedményeket – ellentétben a Kisgazdapárttal – a nacionalizmusnak, valamint más olyan ideológiáknak, amelyek a Horthy-rendszert jellemezték. A PDP programja azonban konkrétan keveset mondott, így legfeljebb a Kisgazdapárt és a munkáspártok között ingadozó középrétegek kisebb-nagyobb csoportjaira számíthatott.

A Magyar Radikális Párt választási célkitűzéseit s programját a szélesebb közvélemény Csécsy Imre 1945. október 5-i rádióbeszédéből ismerhette meg. Csécsy a pártról mint a független, jó szándékú és tárgyilagos kritika pártjáról beszélt, amely a valódi és a teljes demokráciáért harcolt. Szerinte a társadalmi fejlődés útja a szocializmushoz vezet, és ezzel a polgárságnak is számolnia kell. Az MRP gyakorlati politikai és gazdasági követeléseit a munkáspártokéhoz álltak a legközelebb, elvi, politikai jellegű kérdésekben elfoglalt álláspontja viszont túlságosan is általános, konkrétságot és időszerűséget nélkülöző volt. A szocializmus kérdésének felvetésében tulajdonképpen még a munkáspártokon is túltett azzal, hogy világosan kifejezte a szocializmus iránti szimpátiáját. Az értelmiség és a fővárosi kispolgárság egy része érdeklődéssel figyelte az MRP tevékenységét, szívesen olvasta lapját, a *Haladást*. A párt választási célkitűzései azonban valójában csak nagyon szűk körben hatottak.

¹⁰ *Kis Újság*, 1945. szeptember 26.

¹¹ Országos Széchényi Könyvtár. Aprónyomtatványtár. Röpirat. 1945.

¹² *Világ*, 1945. szeptember 4.

Szeptemberben és októberben valamennyi párt sajtója a fő helyen, igen részletesen tárgyalta a választási kampány eseményeit, népszerűsítette az illető párt választási célkitűzéseit. Felhívásaik, röplapjaik, plakátjaik úgyszólván elárasztották az egész országot.

Az MKP választási agitációs munkatervében több mint nyolcmillió röplap és plakát kiadása szerepelt. Ebből mintegy kétmillió általános jellegű felhívás volt a választókhoz és külön Budapest lakosságához. Sajátos módon azonban az egész parasztságnak címzett felhívás csak 100 000 példányban készült, ugyanannyiban, mint a vasmunkásokhoz, a kisiparosokhoz, illetőleg a sportolókhoz intézett. Az úrgazdák részére 600 000, a parasztasszonyok részére pedig 500 000 röplapot adott ki a párt. Az MKP listavezetőiről választókerületenként 100 000 röplapot terjesztettek. Ezenkívül 300 000 cigarettazacskó-karikatúrával, 500 000 papír pártjelvényvel, 200 000 vörös és nemzetiszínű papírzászlócskával próbálták megnyerni a választókat a pártnak.¹³

Az SZDP döntően a budapesti törvényhatósági választások után adott ki szöveges és képes plakátokat. A képes plakátok sorában Szakasits Árpád fényképével 100 000, Bán Antal, Kéthly Anna, Marosán György, Ries István és Szeder Ferenc fényképével pedig összesen 200 000 jelent meg. Ezenkívül a „kalapácsos emberrel” és a vörös zászlóval 600-700 000 képes plakátot terjesztett a párt. A szöveges plakátok száma azonban még az említettnél is nagyobb volt. Így például a „Mit üzen Anglia?” 500 000, „A Te Pártod” 25 000, a „Hetes lista, szocialista” 65 000 példányban készült.¹⁴

Az FKGP a felhívások és különféle plakátok mellett elsősorban röplapokat használt fel választási céljainak népszerűsítésére. A városi és falusi lakossághoz intézett röplapjai mellett több tízezres példányszámban szólt a párt a kisiparosokhoz, kiskereskedőkhöz, orvosokhoz, pedagógusokhoz, egyetemi hallgatókhoz és mindenekelőtt a nőkhöz. Az FKGP szöveges és képes kiadványai számos esetben azonban a választási gyűléseken elmondottakon is túltettek: a piros-fehér-zöld szín mellett az imakönyv és a kereszt dominált a választási kiadványaikon. A többi párt együttesen vagy külön-külön többször tiltakozott az illetékes nemzeti bizottságoknál a kispártplakátok miatt, mert azok olyan színben tüntették fel a többi pártot, mintha azok vallásellenesek volnának. Szinte mindennaposak voltak az olyan jelszavak, mint „Isten vagy nem Isten – válassz!” és a „Ha Istenben, fajtádban és hazádban hiszel, a Kispártplakátra szavazol!”¹⁵ Ha lehet, még ezeknél is népibb ihletésűek voltak az ilyen és hasonló röpcédulák: „Bort, búzát, békességet / Adjon Isten eleséget!”, „Egészséget minden jónak / józan ész a szavazónak!”, „Mi kockánk az 5-ös / Ide tedd a keresztet!!! Független Kispártplakát”, „Tudja ma már Julcsa, Pista / Kispártplakát 5-ös lista”.

A plakát- és röplapháború során azonban a különböző pártok nemcsak egymást túlllicitálva igyekeztek saját kiadványaikat minél nagyobb számban és minél szélesebb körben terjeszteni, hanem gyakran kölcsönösen akadályozták is egymás propagandáját. Napirenden volt a plakátok letévése és átragasztása.

¹³ PIL 274. f. 21/5. ó. e.

¹⁴ PIL 283. f. 1/41. ó. e.

¹⁵ Fehér István: *Politikai küzdelmek a Dél-Dunántúlon 1344-1946 között*. Akadémiai Könyvkiadó, 1972. 247.

A pártok választási küzdelmében az írásos propaganda mellett igen nagy szerepet játszottak a választási gyűlések és az egyes választókat is elérő személyes akciók, pl. az úgynevezett házi agitáció. A választási gyűlések legfőbb színhelye szeptemberben elsősorban a főváros és környéke volt, majd később a nagyobb városok és október első hetét követően szinte az egész ország. A többezres, s helyenként több tízezres hallgatóságnak rendezett nagygyűlések mellett, amelyeken a pártok az erejüket kívánták demonstrálni, a legelterjedtebbek a kisebb, néhány száz hallgató előtt tartott gyűlések voltak. Persze az is előfordult, hogy ezeken – a gyenge előkészítés és a túlzsúfolt választási program következtében – csak egy-két tucatnyi vagy még annyi ember sem jelent meg. Rendkívül nehéz lenne a pártok között a gyűlések száma és az azokon részt vevő hallgatóság tekintetében valamiféle sorrendet felállítani, hiszen vidékenként elég nagy eltérések mutatkoztak. Annyi mindenesetre megállapítható, hogy a PDP és az MRP a fővároson kívül alig folytatott kampányt. Az NPP pedig éppen a fővárosban és a vidéki nagyvárosokban nem tudott lépést tartani a Kisgazdapárttal és a két munkáspárttal. A korabeli sajtó tudósításait és a gyűlésekről készült bizalmas tájékoztatók megállapításait alapul véve, országosan kétségtelenül leginkább két párt – az MKP és az FKGP – játszott vezető szerepet.

Az egyes pártok választási célkitűzéseinek „egyéni ízű” megvilágítására a választási gyűléseknél is nagyobb lehetőséget nyújtottak a csoportos beszélgetések és a házi agitáció. Az MKP mellett leginkább az FKGP alkalmazta ezeket a módszereket. Ez a forma egyébként nagyon kedvezett az utóbbi egyházi támogatóinak is, hiszen a papság a templomi szószéken kívül mindenekelőtt az egyéni beszélgetések alkalmával segíthette legjobban az FKGP választási kampányát. A politikai jellegű érvek mellett nem hiányoztak itt a vallásos állampolgárok befolyásolását jobban szolgáló „lelki” meggyőzés eszközei és érvei sem. A Szabolcs-Szatmár megyei Aporházán a katolikus pap azzal igyekezett hatni a választókra, hogy az MKP-ra szavazókat nem gyóntatja meg. A jákei pap pedig kijelentette, hogy az MKP-ra szavazókat ki fogja zárni a Rózsafüzér Társulattól.¹⁶

Az MKP és az SZDP 1945. szeptember 27-én közös választási kiáltvánnyal fordult Nagy-Budapest népéhez.¹⁷ Ez a kiáltvány tartalmazta a két munkáspárt fővárosi választási programját, s abban jelölte meg a Dolgozók Egységlistájának célját, hogy végleg megsemmisíti a régi városháza reakciós, fasiszta, antiszociális és népellenes szellemét, illetőleg biztosítani fogja a budapesti törvényhatóságban és a főváros környéki önkormányzatokban a dolgozó nép érdekeinek érvényesülését. „Új Budapestet akarunk! Azt akarjuk, hogy Nagy-Budapest a magyar demokrácia fellelőre legyen! Ezért akarunk – hangsúlyozta a kiáltvány – munkástöbbséget Budapesten!” A közös lista nyíltan bevallott célja tehát a munkáspárti többség kivívása volt a törvényhatósági választásokon.

A budapesti törvényhatósági választásokat 1945. október 7-én, vasárnap tartották meg.¹⁸ A fővárosban és környékén a felnőtt lakosság olyan számban járult az urnákhoz, mint még korábban sohasem. A választásra jogosultak száma a második világháború utáni első választáson csaknem kétszerese volt a régebbiekének: a két

¹⁶ Fülep János: *Az MKP szervezeteinek kialakulása és harca Szabolcsban 1944-1948*. Nyíregyháza, 1970. 67.

¹⁷ *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948*. 160.

¹⁸ *Szabad Nép*, 1945. október 11.

világháború közötti választások 350 000 szavazójával szemben 1945-ben Budapesten több mint 600 000 személyt vettek fel a választói névjegyzékre. A választásra jogosultak mintegy 90%-a élt is szavazati jogával. Az érvényesen leadott szavazatok alapján az FKGP szerezte meg a választásokon az abszolút többséget (50,54%). A Dolgozók Egységfrontja – amely a Kisgazdapárt egyetlen és tényleges riválisa volt – a szavazatok 42,76%-át kapta. A többi párt – az NPP, a PDP és az MRP – nem ért el számottevő eredményt.

A budapesti törvényhatósági választásokról szóló híradások nyomán a „polgári tábor” – a háború után először – Budapest utcáira vonult. Több száz főnyi csoport örömmámorban és igen harcias hangulatban „új” jelszavakat („Nem lesz vörös Budapest!” stb.) kiáltozott kórusban a főváros utcáin.¹⁹ A kisgazdapárti tüntetésekre válaszul 1945. október 9-én több tízezres munkáspárti tömeg tiltakozott Budapesten, és jelszavuk – „Munkásoköl vasököl, oda sújt, ahova köll!” – félreérthetetlenül kifejezésre juttatta, hogy az utcát nem engedi át a jobboldalnak.²⁰

A pártok közötti ellentéteket növelte a budapesti törvényhatósági választások vidéki visszhangja is. A Kisgazdapárt szervezeteinek és tagjainak túlnyomó részét – érthető módon – országszerte meglelégedéssel töltötte el a budapesti választások kimenetele, és ez több községben és városban baloldallelles kampányba, illetőleg hajszába csapott át. Békés megyében több helyen verekedés tört ki az MKP és az FKGP tagjai között. Szegeden is kisebb-nagyobb összeütközések voltak, és kommunistaellenes röplapok jelentek meg „Ne vágjátok ki a fákat, mire aggatjuk a kommunistákat!” szöveggel.²¹ Szegeden kívül Szabolcsban, Szatmárban, Beregben és másutt is jelszóként terjedt az előbb említett röplapok szövege.

Az FKGP a budapesti törvényhatósági választások eredményei nyomán a korábbinál is biztosabb győzelmet várt a nemzetgyűlési választásokon, s az egész parasztság megnyerésében reménykedett. Ennek érdekében a pártvezetők ragaszkodtak ahhoz, hogy a képviselőjelölteknek legalább a fele parasztember legyen.²² A nemzetgyűlési választások kisgazdapárti programjának és propagandájának alaphangját a továbbiakban a centrum vezetői, vagyis Nagy Ferenc, Kovács Béla és Varga Béla adták meg. Sőt a választási kampány irányítását és szervezését is ők vették kezükbe.

A Szociáldemokrata Párt választási politikáját az 1945. október 23-i pártválasztmányi ülés módosította.²³ Itt nemcsak azt döntötték el, hogy a két munkáspárt a nemzetgyűlési választásokon külön listán indul, hanem megfogalmazták az új célkitűzéseket is. Az ülésen Szakasits Árpád úgy jelölte meg pártjának a magyar politikai életben betöltött helyét, illetőleg szerepét, hogy „a két szélsőség között a Szociáldemokrata Párt a közép, amely körül kristályosodik ki a tiszta demokrácia”. Bán Antal, a választmányi ülés másik előadója, ugyancsak a középpártiság mellett foglalt állást. Tőle vette át és használta szinte jelszóként a szociáldemokrata sajtó és a párttagság ezt a megállapítást: „Nélkülünk és ellenünk nem lehet politikát csinálni!” Majd az előbbieket Bán Antal azzal egészítette ki, hogy

¹⁹ PIL 274. f. 2/32. ó. e.; *Népszava*, 1945. október 11.

²⁰ PIL 274. f. 2/32. ó. e.; *Népszava*, 1945. október 14.

²¹ PIL 274. f. 16/88. ó. e.

²² PIL 285. f. 2/9. ó. e., jelenleg a Kisgazda Örökség és Levéltár Alapítvány Kisgazda Levéltárában.

²³ PIL 283. f. 1/4. ó. e.

„a reakció első ájulásából magához térve politikai elhelyezkedést keresett, és ezt a Kisgazdapárt jobboldalán találta meg”.

A budapesti törvényhatósági választások eredményei a Nemzeti Parasztpártban a pártszakadás veszélyével járó válságot robbantottak ki.²⁴ Kovács Imre a baj okát elsősorban abban kereste, hogy a párt képviselői túlhangsúlyozták az NPP baloldali jellegét. Ugyanakkor a választók szélesebb körének a megnyerése érdekében a „két pólus” – vagyis az MKP és az FKGP – harcaitól való tartózkodásra hívta fel a figyelmet. Farkas Ferenc pedig azt javasolta, tegyenek egy lépést az „egyház és az Isten felé”. Ezzel szemben Nánási László a „pesti polgárral” szemben a kisparasztság érdekeinek még következetesebb képviselőtéért szállt síkra. Erdei Ferenc hozzászólásában azt hangsúlyozta, hogy a pártban a politikai vonulatot illetően két felfogás van: „Az egyik a történeti forradalmi hang, a másik a taktikai szempont”, s ha az előbbit az utóbbinak bármilyen cél érdekében alá akarják rendelni, ő azt nem fogadja el. Veres Péter a vitában nemigen vett részt, de az a megjegyzése, hogy „nekünk meg kell mentenünk a parasztságot attól, hogy reakciós legyen, Budapestet már úgyis elvesztettük” – utalt arra, hogy a valóságban mi az álláspontja.

A kommunista párt a választások eredményéből azt a tanulságot vonta le, hogy általános támadást kell indítani a Kisgazdapárt ellen, és lépjenek föl erélyesebben a jobboldallal szemben.²⁵ Hibáztatta azt a korábbi taktikát, amelynek jegyében nem leplezték le idejében az FKGP választási manővereit. A közös listát illetően a Politikai Bizottság arra a következtetésre jutott, hogy azt a nemzetgyűlési választások idejére nem kell fenntartani. A választók körében végzendő felvilágosító tevékenység hatékonyabbá tétele érdekében az egyéni, üzemi és házi agitációt szorgalmazta, külön kiemelve a nők megnyerésének fontosságát.

[...]

A belpolitikában és a pártok viszonyában létrejött „mindenki mindenki ellen” állapot arra indította a koalíciós pártok vezetőit, hogy a válságos helyzetből valamilyen kiutat találjanak. 1945. október 16-án – állítólag Tildy Zoltán kezdeményezésére és K. J. Vorosilovnak, a SZEB elnökének közreműködésével – tárgyalások kezdődtek a pártvezetők között a választási küzdelmek hevességének csökkentésére. A pártközi tárgyalásokon szóba került, hogy még a választások előtt átalakítják a kormányt, továbbá az a javaslat, hogy a koalíció pártjai közös listával vegyenek részt a nemzetgyűlési választásokon, illetőleg még a választások előtt állapítsák meg az egyes pártok részesedését az új nemzetgyűlésben.

[...]

A választási szövetség főként külpolitikai okok miatt nem jött létre. Ezzel megmaradtak a szabad választás feltételei, minden pártra külön lehetett szavazni. A

²⁴ PIL 284. f. XIII. cs.

²⁵ PIL 274. f. 3/11. ó. e.

pártok közös választási kiáltvánnyal álltak a közvélemény elé, ami 1945. október 25-én jelent meg.²⁶ Ebben bejelentették: megegyeztek abban, hogy a választások kimenetelétől függetlenül a jövőben is múlhatatlanul szükség lesz a nemzeti egységre. A nemzet előtt álló feladatokat ugyanis egyetlen párt sem képes egyedül megoldani, hanem csak együttesen az összes demokratikus párt, a magyar nép túlnyomó többségének képviselőiben. Ezekből a pártokból alakuló koalíciós kormány az „egyedüli biztosítéka az ország gazdasági talpra állításának és a magyar demokrácia további megerősödésének”. A kiáltvány ennek a kormánynak a feladatául a következőket jelölte meg: a dolgozó nép élelmezésének és iparcikkkel való ellátásának biztosítása; állami készletek gyűjtése és igazságos elosztása; az úrgazdák földjének telekkönyvezése; a feketézés, az árdrágítás, a spekuláció erőteljes letörése; a pénzromlás megakadályozása; a föld méhe kincseinek és az erőműtelepeknek az államosítása; a reakció minden próbálkozásának elfojtása vaskézzel; az államgépezet megtisztítása; a kormány intézkedéseinek gyors és pontos végrehajtása, valamint a közbiztonság megszilárdítása. A kiáltvány azzal fejeződött be, hogy „e programot, amely a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front követelményeit alkalmazza, minden becsületes, demokratikus hazafi a magáénak vallhatja, s mert a program közös, felhívunk minden szavazót, minden választót, hogy tartózkodjék a pártviszályok kiélezésétől, a megfélemlítéstől, a rendezavarástól és minden olyan cselekménytől, amely megbontaná azt az egységet, amelyre az országnak ma oly nagy szüksége van. A nemzet érdeke ma fegyelmezett magatartást, szenvedélyektől mentes, tiszta, szabad választásokat követel.”

Az FKGP a kiáltvány megjelenése után sajtójában magyarázatokat fűzött ahhoz, és újabb érvekkel indokolta a választások utáni koalíciós kormányzás szükségességét. Egyúttal azonban lényegében visszatért korábbi jelszavaihoz, persze most már a koalíciós partnerek konkrét, névre szóló bírálata nélkül. A kispárti taktika tehát kétségtelenül változott, de a program változatlan maradt. „Nem engedhető meg tehát a féktelen agitáció, a szavazatokért folyó versenyfutás – írta Dessewffy Gyula –, mert nem szabad olyan légkört teremteni, amely eleve lehetetlenné tenné a választások utáni közös kormányzást.”²⁷ Majd a Kis Újság másnapi számában így fogalmazta meg a Kispárt „új” választási programját: „A hívő magyarok pártja vagyunk, nem osztálpárt, hanem zászlóink alá hívunk mindenkit, aki egy szabadságon felépülő demokráciának, egy korszerű magyar gondolatnak, független országnak töretlen híve, aki a magántulajdon elvének fenntartása mellett a szociális kiegyenlítődés harcosa, aki a magyarságot nem véralkatnak, hanem szellemi és lelki tartalomnak ítéli meg, és a magyarságért minden áldozatra kész.”

A Kispárt egyházi támogatói, a pártvezetők hivatalos magatartásától függetlenül, lényegében változatlan tartalmú és jellegű agitációt folytattak. Ezzel biztosították – tekintet nélkül a közös választási kiáltványra – a kispárti választási propaganda folytonosságát és a „polgári tábor”, a gazdag parasztság és általában a falusi módos lakosság, valamint a városi polgárság és ezen belül is mindenekelőtt az úri középosztály felsorakozását az FKGP mögött. Mindszenty József hercegprímás 1945. október 18-i pásztorlevele pedig csak betetőzte,

²⁶ *A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-1948.* 619-620.

²⁷ *Kis Újság*, 1945. október 27.

véglegesítette a polgári egység létrejöttét, illetőleg megszilárdítását a nemzetgyűlési választásokon.²⁸

Az 1945. október 17–18-i püspökkari konferencia a Kisgazdapárt támogatása mellett foglalt állást. A pásztorlevelet útmutatásnak szánták, kifejezetten a választók orientálása érdekében, és elsősorban a baloldali pártok választási agitációjának a semlegesítése céljából. A pásztorlevél utolsó bekezdésének sorai így szóltak: „Titeket pedig, Kedves Híveink felszólítunk, hogy fontoljátok meg szavainkat s a választás alkalmával adjátok szavazatotokat arra a jelöltre, aki az erkölcsi tisztaság, a jog, az igazság és a rend érdekében fog síkraszállni, s képes lesz küzdeni e jelenlegi szomorú állapotok visszaélései ellen. Ne rettenjete meg a gonoszság fiainak fenyegetéseitől! Könnyebb egyszeri fenyegetést kiállni és elszenvadni, mint rálépni arra az útra, ahová meggondolatlan és lelkiismeretlen emberek csábítani akarják a magyarságot.” A pásztorlevelet az ország legtöbb katolikus templomában már a választások előtti héten felolvasták, sőt olykor nem is egy alkalommal. A papok sok helyütt még november 4-én sem riadtak vissza ettől. Nem volt tehát meglepő, hogy a hívők – az ország számos helyén – egyenesen a templomból járultak a szavazóurnákhoz.

A hercegprímás támadása és a választások kimenetelére való beavatkozása olyan elfogult és durva volt, hogy még a Kisgazdapárt vezetői is kénytelenek voltak hivatalosan tiltakozni. Az MKP, az SZDP, az NPP és az FKGP által aláírt tiltakozó nyilatkozathoz a Magyar Radikális Párt is csatlakozott. Sőt még egyes protestáns körök is helytelenítették a hercegprímás pásztorlevelét: „Ha az egyház megszólal, ne mondjon választási beszédet.” Ugyanakkor gróf Pálffy József mély hódolatát és őszinte köszönetét fejezte ki Mindszentynek a „bátor és gerinces” kiállításért.

A pásztorlevél elítélése azonban már nemigen változtatott az általa kiváltott hatáson. Ez kétségkívül meglátszott a november 4-én leadott szavazatok számarányán is.

Részlet Balogh Sándor *Szabad és demokratikus választás – 1945* című tanulmányából.

²⁸ Esztergomi Prímási Levéltár (EPL) M. 3. A körlevél kelte: Esztergom, 1945. október 18. A Magyar Püspöki Kar nevében: Mindszenty József s. k. hercegprímás, esztergomi érsek.